

ביאורים

למדנו אתמול שכאשר הנביאים באו ל'צמצם' את מספר המצוות, מטרותם בעצם הייתה כפולה: מחד למקד את העם שלא היה יכול לקיים את כל המצוות כהלכתן וככוונתן, ומאידך לסלול על ידי אותו מיקוד דרך להגיע לכמה שיותר מצוות. דוד המלך מנה אחד עשר דברים. רבי יוסף אלבו מבאר, שדוד בחר להדריך את העם בשמירת המחשבה, הדיבור והמעשה. המחשבה - 'דובר אמת בלבבו', הדיבור - 'לא רגל על לשונו', והמעשה - 'לא עשה לרעהו רעה'. כאשר ירצה האדם להיות בעל טוהר המחשבה, הדיבור והמעשה, הוא ידרש לשאלה אילו מצוות עליו לקיים כדי להגיע לזיכוכ. אי לכך הוא יחפש, ילמד ויקיים את המצוות המתאימות להשגת מטרה זו, שיעלו למנין רב של מצוות.

דוד, אם-כן, לא צמצם את כמות המצוות, אלא הגדיר אותן. במקום שש מאות ושלש עשרה מצוות שלכאורה אינן נראות קשורות זו לזו, בא דוד וממקד את האדם: מצוות לתיקון מעשה האדם, מצוות לשמירת טוהר הדיבור, מצוות לנקיות המחשבה. חלק ממצוות אלו גם מסייעות למטרה נוספת - תיקון מידותיו של האדם. אם-כן, זה פירוש דברי דוד המלך בספר תהילים [טו, א-ג]: 'הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו. לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה'. במחשבה - 'דבר אמת בלבבו', בדיבור - 'לא רגל על לשונו', ולא עשה לרעהו רעה' - במעשה.

שלוש אבני יסוד אלו, בחר דוד להוסיף ולעורר את העם על מספר מצוות ספציפיות, כיוון שאלו מצוות שהאדם חוטא בהן בקלות בחושבו שאינן אסורות. ייתכן גם שבמצוות אלו היה העם נכשל תדיר, ועל כן בחר דוד להוסיף אותם לרשימה הנ"ל. עם זאת, דוד רצה להדריך את העם בעיקר בשלושת העניינים שהוזכרו, דהיינו: תיקון המחשבה, הדיבור והמעשה.

ראיה וסיוע לעניין אפשר לראות במזמור אחר - מזמור 'לה' הארץ ומלואה' [תהלים כד]. במזמור זה לעליה לה' ו'ועמידה במקום קדשו' - מצריך דוד שלושה תנאים: נקיון כפיים, טוהר לבב, ודיבור מתוקן, המתואר במילים 'לא נשא לשוא נפשי', שביאורים: לא נשבעתי שבועת שווא, כדרך שהיה נהוג בעבר לומר 'חיי המלך'. 'נפשי' זהו כינוי לדוד עצמו (רבי יוסף אלבו הביא עוד פירושים בלפסוק זה).

לסיכום, דוד המלך ממקד את בני דורו בשלושה עניינים: המחשבה, הדיבור והמעשה, ומוסיף עוד מספר מצוות מסוימות, שבהן הוא מבקש להקל על בני דורו, ולהביאם לקיום כלל המצוות בהדרגה ובכך להגיע למדרגה גבוהה ככל שניתן לעולם הבא.

הרחבות

משל מה'הפץ חיים'

לא נתן בו לשון. רבי ישראל מאיר הכהן מראדין המחיש זאת על ידי משל: "ויש לאדם להתבונן תמיד במה שכתוב: "ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו" לשוא היינו לחנם. ודמינו, כמי שבא לגביר אחד ויאמר לו: הלויני סך אלף דינרים על משך חצי שנה. ויענהו: טוב לי יותר להיטיב לעשרה אנשים להלוות לכל אחד מאה דינרים מלהלוות לאחד אלף דינרים בפעם אחת. ויאמר לו: הלא כבודו יודע את מצבי שמכר הייתי עשיר ועכשיו אני עני ממש. ונודמן לי עתה עסק טוב שאקוה שיתרומם עוד מזלי על ידי זה. אך חסר לי על זה סך אלף דינרים להניח על אחריות. ויען הגביר: אם-כן הדבר לרומם מזל איש כדאי הדבר, ואלוה לך. והלוהו. והנה זה העני טמן ידו בצלחת, ונטל האלף דינרים והניחם בתיבתו ולא עשה בהם מאומה. וככלות זמן ההלוואה תבע הגביר את מעותיו ויחזיר לו ויכיר הגביר המעות שהם הם אותם שהלוהו. ויען הגביר: לפי הנראה לא השתמשת בהם מאומה! ויען העני: כן הדבר ומה הפסדתיך? ויחר להגביר: אם-כן שלא לתועלת, למה היו מונחים מעותי אצלך לחנם? והנמשל מובן: הקב"ה נטל הנשמה הקדושה שהיא אצולה משמי מרומים, והורידה לעולם השפל והלבישה בחומר גס שאין לפי כבודה. וכל זה למען ישתכר בה האדם, אבל אם לא הרויח בה מאומה (אפילו אם לא קלקל גם כן) לשוא היתה ירידתה לפה, וזהו שכתוב "מי יקום במקום קדשו אשר לא נשא לשוא נפשו" [תורת הבית ח, הגהה]. הקב"ה נתן לנו כוחות חיים ויחד עם זה נתן לנו גם משימות לטובתנו, אותן עלנו לבצע. אין כאן רק זכות, אלא גם חובה לחיות ולמלא את תפקידנו.

אחד עשר דברים שדוד מנה

ומנה דוד אחד-עשר דברים, שהם כללים למדות הטובות יותר ממה שהם כללים לדעות האמתיות ולא למצוות - שהרי "דבר אמת בלבבו... וחרפה לא-נשא על-קרובו... נבזה בעיניו נמוס", אין אחת מהן מצוה ממצוות התורה. אבל פונת דוד היתה לעשות כללים שיכללו מצוות רבות ומדות טובות; על-ידיהם יקנה האדם מדרגה גדולה מן השלמות האנושי. כי "הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו, לא-רגל על לשונו, לא-עשה לרעהו רעה" וגו' מזהיר שלא יחטא אדם במחשבה ולא בדבור ולא במעשה, ושייתקן מדותיו במדות הטובות הנמשכות מאלו-הכללים. במחשבה - "ודבר אמת בלבבו"; בדבור - "לא-רגל על-לשונו"; ובמעשה - "לא-עשה לרעהו רעה וחרפה לא-נשא על-קרובו", רוצה לומר שהיה מקנא על חרפת קרובו כמו שהיה מקנא על עצמו. ואף-על-פי שאין כל דבריו אלו מצוה ממצוות התורה אלא תקון המדות. והזכיר עמקן קצת-מצוות פריטיות שהיו נכשלים בהן בני דורו או שאדם נכשל בהן בקלות וחושב שאינן עברות; כמו "שחד על-נקי" לא-לקח", שפרושו: לא לקח שחד אפלו על מי שהוא נקי לזכותו בדיו, שזה דבר יחשב לוקחו שאינו חוטא°. וכן בשאר.

והראיה על זה-הפרוש - שנמצא דוד עצמו אומר במזמור "לי הארץ ומלואה" [תהלים כד]: "מי-יעלה בהר-י ומי-יקום במקום קדשו?" - ולא מנה אלא שלשה תנאים, שהם: "נקי כפיים, ובר-לבב, אשר לא-נשא לשוא נפשי". ויש לתמה: למה לא מנה האחד-עשר שזכרו במזמור "י ומי-יגור באהלך"? אלא שבמזמור "לי הארץ ומלואה" כולל כל המצוות והמדות הטובות בשלשה דברים בלבד; במעשה ובמחשבה ובדבור. במעשה - "נקי כפיים"; במחשבה - "ובר-לבב"; ובדבור - אשר לא-נשא לשוא נפשי", רוצה לומר שלא נשבע שבועה לשוא אפלו בחיי דוד, שלא היה יודע הנסתרות; וזהו לשון "נפשי", שהוא כנוי אל דוד לפי-המסורת°. או יהיה כנוי "נפשו" כפי-הכתיב שב אל ה', כמו "שש-הנה שגא יי, ושבע תועבת נפשו" [משלי ו, טז]. או יהיה כנוי "נפשו" שב אל האדם שאמר עליו "מי-יעלה בהר-י?", וירצה לומר שהכח השכלי אשר בו לא נתן בו לשוא, כלומר שלא נשאו בהם; כי הוא השלים נפשו כפי מה שבכח האדם להשלימה. והזכיר "ולא נשבע למרמה", כי אפשר שלא נשבע לשקר אלא באמת, כמעשה דקניא דרבא° [נדרים כה.]; ואף-על-פי-כן אמר שאין ראוי לעשות כן, אחר שהוא נשבע במרמה.

ובאלו השלשה-כללים נכללים כל המצוות שהזכיר במזמור "י ומי-יגור באהלך", אלא ששם פרט יותר דברים שאינם נכללים באלו, והם דברים תלויים במדות; לפי שראה בני-דורו נכשלים בהם, או שאדם נכשל בהם בקלות לפי שחושב שאין רע בעשייתו, כמו לבזות את החכמים. על-כן אמר: "ואת-יראי יי יכבד", וכן "וחרפה לא-נשא על-קרבו".

שלושת הכללים במזמור "לה' הארץ ומלואה"

האחד עשר הכללים בשלשה

נבזה - רשע. נקי - זכאי. שאינו חוטא - שהרי השוחד לא עיוות את הדין. המסרת - מסורת קריאת המילה (קרי). הפתיב - בספר תהילים נכתב "נפשו" עם וא"ו (כתיב). דקניא דרבא - מסופר על אדם שרימה את חברו, הוצרך להישבע ונשבע באופן מתוחכם, כך שלא היה שקר בדבריו.